

Inhoud

WOORD VOORAF	9
INLEIDING	11
DEEL 1	
HOOFDSTUK 1	
EUROPESE SAMENWERKING	17
1.1 Vormen van samenwerking	18
1.2 Eerste initiatieven tot Europese samenwerking	21
1.3 Raad van Europa (RvE)	22
1.4 EGKS	25
1.5 EEG	27
1.6 Van EEG naar EG	29
1.7 Van EG naar EU	32
1.8 Fundamentele menselijke waarden vormen de basis van EU	35
1.9 Toetreding EU	37
1.10 Uittreding EU	39
1.11 Nieuwe uitdagingen EU	41
HOOFDSTUK 2	
FUNDAMENTELE RECHTSBEGINSELEN EU	47
2.1 Het voorrangsbeginsel	48
2.2 Het beginsel van loyale samenwerking	53
2.3 Het beginsel van bevoegdheidstoedeling	54
2.4 Het subsidiariteitsbeginsel	55
2.5 Het evenredigheidsbeginsel	57
2.6 Het gelijkheidsbeginsel	57
HOOFDSTUK 3	
WETGEVING, BESTUUR EN RECHTSPRAAK EU	61
3.1 Institutioneel kader en overige lichamen	62
3.2 Europees Parlement	63
3.3 De Europese Raad	69
3.4 De Raad	70
3.5 De Commissie	74
3.6 Hoge Vertegenwoordiger	78
3.7 Hof van Justitie (van de Europese Unie)	79

HOOFDSTUK 4	
SECUNDAIR EU-RECHT EN INVLOED VAN NATIONALE REGERINGEN, PARLEMENTEN EN BURGERS	93
4.1 Secundair EU-recht: rechtshandelingen	94
4.2 Secundair EU-recht: rechtsinstrumenten	97
4.3 Invloed nationale regeringen	105
4.4 Invloed parlementen van de lidstaten	108
4.5 Invloed burgers van de lidstaten	111
HOOFDSTUK 5	
DIRECTE WERKING EU-RECHT EN BIJBEHORENDE RECHTSBESCHERMING	117
5.1 Directe werking EU-recht	118
5.2 Voorwaarden directe werking van primair EU-recht	120
5.3 Directe werking van secundair EU-recht	123
5.4 Catalogus van direct werkende bepalingen	125
5.5 Rechtsbescherming van particulieren via klacht of via de nationale rechter	133
5.6 Verplichting tot conforme interpretatie	135
5.7 Lidstaten zijn aansprakelijk voor schade	137
HOOFDSTUK 6	
EUROPESE BESCHERMING VAN RECHTSSTAAT EN MENSENRECHTEN	143
6.1 Bescherming van mensenrechten in Europa	145
6.2 Twee Europese rechters	147
6.3 Procedures bij Straatsburgse Hof	149
6.4 Procedures bij Luxemburgse Hof	154
6.5 Categorieën mensenrechten	161
6.6 Voorwaarden bij toepassing van uitzonderingen op mensenrechten	164
6.7 Recht op leven	169
6.8 Verbod van foltering en onmenselijke behandelingen	171
6.9 Verbod van slavernij, dwangarbeid en mensenhandel	174
6.10 Recht op doeltreffende rechtsgang en recht op eerlijk proces	175
6.11 Recht op bescherming van gezinsleven	179
6.12 Recht op menselijke waardigheid, zoals recht op bescherming van privéleven, woning en communicatie	181
6.13 Recht op bescherming van persoonsgegevens	184
6.14 Vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst	189
6.15 Vrijheid van meningsuiting	191
6.16 Vrijheid van vergadering en vereniging	195
6.17 Discriminatieverbod	198

DEEL 2

HOOFDSTUK 7

PROJECTEN VAN DE EU: INTERNE MARKT EN MEER	207
7.1 Interne markt	208
7.2 Ruimte van Vrijheid, Veiligheid en Recht (RVVR)	216
7.3 Economische en Monetaire Unie (EMU)	219
7.4 EU-projecten in schema	220

HOOFDSTUK 8

VRIJ GOEDERENVERKEER BINNEN EU	223
8.1 Douane-unie en verbod van fiscale discriminatie	224
8.2 Verbod non-tarifaire belemmeringen	229
8.3 Excepties op verbod non-tarifaire belemmeringen	234
8.4 Directe werking	246

HOOFDSTUK 9

EU-BURGERSCHAP EN VRIJ PERSONENVERKEER	253
9.1 EU-burgerschap	254
9.2 Vrij personenverkeer	258
9.3 Verbod van discriminatie wegens nationaliteit	263
9.4 Vrij verkeer van werknemers	266
9.5 Excepties op vrij werknemersverkeer	269
9.6 Directe werking	273

HOOFDSTUK 10

EU-BELEID INZAKE ASIEL EN IMMIGRATIE	281
10.1 Asielaanvraag	284
10.2 Dublinverordening	285
10.3 Personen die internationale bescherming moeten krijgen	288
10.4 Manier waarop asielzoekers moeten worden opgevangen	292
10.5 Immigratiebeleid	297

HOOFDSTUK 11

VRIJHEID VOOR ZELFSTANDIGEN EN ONDERNEMINGEN	301
11.1 Vrijheid van vestiging	302
11.2 Uitzonderingen op de vrijheid van vestiging	305
11.3 Vrij dienstenverkeer	308
11.4 Uitzonderingen op het vrije dienstenverkeer	314
11.5 Directe werking	318

HOOFDSTUK 12	
VRIJ KAPITAALVERKEER EN EMU	325
12.1 Vrij kapitaalverkeer	326
12.2 Uitzonderingen op het vrije kapitaalverkeer	328
12.3 Directe werking van artikel 63 VWEU	332
12.4 Euro lost risico van wisselkoersschommelingen op	333
12.5 Begrotingsdiscipline, financiële solidariteit en bankenunie	337
HOOFDSTUK 13	
MEDEDINGINGSREGELS VOOR ONDERNEMINGEN EN LIDSTATEN	345
13.1 Het verbod van artikel 101 VWEU	346
13.2 Misbruik van machtspositie	351
13.3 Concentraties	355
13.4 Rechtsbescherming	357
13.5 Directe werking	360
13.6 Met de interne markt onverenigbare staatssteun	362
13.7 Aanmelding van steunmaatregelen	368
13.8 Toezicht op steunmaatregelen	369
13.9 Rechtsbescherming	370
13.10 Directe werking	373
HOOFDSTUK 14	
EUROPESE AANBESTEDINGSREGELS	379
14.1 De Aanbestedingsrichtlijnen	381
14.2 Toepassingsgebied van Richtlijn 2014/24	382
14.3 Soorten aanbestedingen	385
14.4 Basisprincipes van Richtlijn 2014/24	386
14.5 Rechtsbescherming bij Europese aanbestedingsregels	388
14.6 Regels voor de overige aanbestedingen	390
HOOFDSTUK 15	
EU-MILIEUWETGEVING, GREEN DEAL EN ENERGIETRANSITIE	393
15.1 Doelstellingen en uitgangspunten milieubeleid	394
15.2 EU-milieuwetgeving	398
15.3 Green Deal	410
15.4 Energietransitie	413
LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN	419
JURISPRUDENTIE	421
EU-RECHTSHANDELINGEN	427
TREFWOORDENREGISTER	429

Woord vooraf

‘Europees Recht. De basis voor bachelorstudenten’ heeft als doelstelling om de verworvenheden en uitdagingen van de EU op een begrijpelijke manier voor het voetlicht te brengen. Hoewel we van het boek geen roman konden maken, is het uitdrukkelijk de bedoeling om een prettig leesbaar boek op de markt te zetten, zonder te veel droge opsommingen en zonder onnodige uitweidingen in details.

Dit boek schotelt de student niet alleen de officiële regels voor, maar wil hem/haar tevens meenemen naar de huidige en toekomstige uitdagingen van de EU. Daarnaast is het een belangrijke missie van dit boek om de student ervan te doordringen dat de EU niet meer een louter economisch project is (zoals in de tijd van de EEG), maar dat bescherming van de rechtsstaat en de mensenrechten een steeds grotere uitdaging is geworden.

Dit boek is de vrucht van een intensieve en hechte samenwerking met Rogier van Dam (Hogeschool van Arnhem en Nijmegen) en Merijn Maassen (Hogeschool Utrecht). Zij stonden permanent klaar met nieuwe ideeën en hebben veel tijd en energie geïnvesteerd om dit boek te maken tot wat het nu is.

Een woord van dank is op zijn plaats voor Corine Rueb (Hogeschool Windesheim Zwolle) die zeer nuttige aanvullingen betreffende de eerste hoofdstukken heeft voorgesteld. Ook spreek ik mijn dank uit aan mijn vrouw Anita Vermeulen, die – afgezien van veel geduld – behulpzaam was bij het verhogen van de leesbaarheid van enige hoofdstukken.

Ten slotte ben ik de uitgever zeer dankbaar voor de vrijheid die hij ons heeft gegeven bij het verwezenlijken van onze doelstellingen.

Constantijn Bakker
Scheveningen, 14 november 2022

Inleiding

Deel 1 van dit boek (hoofdstukken 1-6) betreft onderwerpen die voor veel bachelorstudenten verplichte kost zijn. Daarbij is gekozen voor een vernieuwende aanpak. Bij de uitleg van economische samenwerking in hoofdstuk 1 wordt aangegeven wat de belangen van een land (kunnen) zijn om de invoer uit het buitenland te belemmeren.

In dat hoofdstuk wordt er tevens op gewezen dat volgens artikel 2 VEU menselijke waarden (zoals democratie, rechtsstaat en mensenrechten) het fundament van de EU vormen. Bovendien wordt de student reeds in dit hoofdstuk meegenomen naar de huidige en toekomstige uitdagingen van de EU.

Bij de bespreking van fundamentele rechtsbeginselen wordt in hoofdstuk 2 niet alleen extra aandacht besteed aan het voorrangsbeginsel, maar wordt bijvoorbeeld ook ingegaan op de praktische consequenties daarvan.

Na een gedegen – en praktisch georiënteerde – bespreking van de bevoegdheden van EU-instellingen op het gebied van wetgeving, bestuur en rechtspraak in hoofdstuk 3, komt in hoofdstuk 4 naar voren dat de nationale regeringen binnen de EU aan de touwtjes trekken voor wat betreft wetgeving en bestuur. Dit zal grote voordelen blijken te hebben, ook al leidt dat niet tot snelle beslissingen en efficiënt bestuur. Hoofdstuk 5 is gewijd aan de directe werking van aan burgers door de EU verleende rechten. Omdat directe werking van door een richtlijn toegekende rechten niet altijd mogelijk is, wordt in dat hoofdstuk ingegaan op andere mogelijkheden voor de burger om in zulke gevallen niet met lege handen thuis te komen.

In hoofdstuk 6 wordt uitgebreid aandacht besteed aan bescherming van de rechtsstaat die met name in Polen en Hongarije ernstig bedreigd wordt. Ongewenst is daarbij dat de hoge boetes die om die reden door het Hof van Justitie zijn opgelegd niet door de Commissie geïncasseerd worden.

Voor wat betreft de bescherming van mensenrechten wordt een systematische vergelijking gemaakt tussen het EVRM en het EU-Handvest. Daarbij wordt tevens verduidelijkt op welke manieren het Straatsburgse Hof en/of het Luxemburgse Hof bij de beoordeling van schending van mensenrechten betrokken kunnen worden.

Deel 2 van dit boek (hoofdstukken 7-15) gaat in op een aantal specifieke onderwerpen, zoals het vrije goederenverkeer en het mededingingsrecht. Deze onderwerpen zijn zodanig geschreven dat zij ‘à la carte’ kunnen worden gebruikt. Hoofdstuk 7 is gewijd aan projecten van de EU, zoals de interne markt, de RVVR en de EMU. Daarbij komen alle in deel 2 te bespreken specifieke onderwerpen reeds in een notendop aan de orde. Om die reden is dit hoofdstuk zeer geschikt voor docenten die alle in deel 2 besproken onderwerpen slechts summier aan hun studenten willen voorleggen.

In de hoofdstukken 8-9 worden respectievelijk het vrije goederenverkeer en het vrije personenverkeer in de schijnwerpers gezet. Daarbij wordt benadrukt dat het Hof van Justitie voor een gelijkvormige reikwijdte van deze vrijheden lijkt te hebben gekozen, waarbij een verbod van belemmeringen uit het vrije goederenverkeer en een verbod van discriminatie in het vrije personenverkeer vrijwel steeds tot een vergelijkbare opheffing van barrières leiden.

Ter zake van het vrije personenverkeer wordt in hoofdstuk 9 ingegaan op het verschil in behandeling tussen economisch actieve EU-burgers en economisch niet-actieve EU-burgers. Daarbij zal blijken dat dit verschil in behandeling niet kan worden bestreden via het discriminatieverbod van artikel 18 VWEU.

Na de bespreking van het vrije personenverkeer binnen de EU, vraagt hoofdstuk 10 aandacht voor het asielbeleid van de EU. Daarbij wordt duidelijk dat er bewonderenswaardig goede regelingen zijn om asielzoekers bescherming te bieden. Tegelijkertijd worden niet al deze regelingen goed nageleefd, waardoor te veel asielzoekers – met name in Griekenland – in erbarmelijke omstandigheden verkeren.

Hoofdstuk 11 bespreekt het vrije vestigingsrecht en het vrije dienstenverkeer voor zelfstandigen en ondernemingen. Een belangrijk thema in dit hoofdstuk is dat wanneer een Poolse bouwonderneming zijn werknemers in Nederland detacheert, dat Poolse bedrijf gebruik maakt van het vrije dienstenverkeer.

In hoofdstuk 12 wordt niet alleen het vrije kapitaalverkeer, maar ook de EMU aan de orde gesteld. Daarbij wordt in begrijpelijke taal uitgelegd hoe de EMU snel ‘volwassen’ is geworden nadat de euro werd bedreigd door de financiële crisis van 2008 en later door de coronacrisis van 2020.

Het mededingingsrecht, bestaande uit regels voor ondernemingen en voor de lidstaten, is het onderwerp van hoofdstuk 13. De aanbestedingsregels komen aan bod in hoofdstuk 14. In deze hoofdstukken wordt de nodige aandacht besteed aan het praktische belang van al deze regels voor de interne markt.

In hoofdstuk 15 wordt een overzicht gegeven van de instrumenten die de EU ter beschikking staan om de milieuproblematiek aan te pakken. Tevens wordt een blik op de toekomst geworpen door een analyse van de door de Commissie gelanceerde Green Deal en de plannen om te komen tot duurzamere vormen van energie. Een oplossing voor de energieproblematiek is ongetwijfeld een van de belangrijkste uitdagingen voor de EU.

Ieder hoofdstuk wordt afgesloten met enige vragen en opdrachten. De vragen geven de student een idee wat de belangrijkste punten zijn om te onthouden. De opdrachten zijn bedoeld om de bestudeerde stof in concrete situaties toe te passen.

DEEL 1

Europese samenwerking

COMPETENTIES

Je weet/kent en begrijpt:

- de manier waarop een verdrag tot stand komt;
- de Europese organisaties en hun taken;
- het verschil tussen intergouvernementele en supranationale organisaties;
- waarom een intergouvernementeel verdrag nodig is om supranationale samenwerking tot stand te brengen;
- de kenmerken van een interne markt;
- het belang van de Hoge Autoriteit van de EGKS;
- de kenmerken van de EEG vergeleken met de huidige EU;
- de belangrijkste vernieuwingen in het Verdrag van Maastricht en het Verdrag van Lissabon;
- de karakteristieken van een EU-toetredingsverdrag;
- de betekenis van de EU als waardengemeenschap;
- de uittredingsprocedure zoals die bij Brexit van toepassing was;
- de uitdagingen van de EU voor de toekomst.

Bloedige oorlogen tussen Frankrijk en Duitsland beheersten eeuwenlang de geschiedenis van Europa. In de twintigste eeuw heeft het conflict tussen beide landen geleid tot twee wereldoorlogen. Deze oorlogen hebben een zinloze slachting onder mensen aangericht, waar niemand beter van is geworden. Reeds tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) werden plannen ontwikkeld om tot samenwerkingsverbanden tussen Europese landen te komen. Het idee was dat een nieuwe oorlog tussen Frankrijk en Duitsland alleen kan worden voorkomen, als deze landen intensief met elkaar gaan samenwerken. Die samenwerking is er gekomen en heeft ervoor gezorgd dat een oorlog tussen Frankrijk en Duitsland ondenkbaar is geworden. Helaas hebben de vanaf 1945 gecreëerde samenwerkingsverbanden niet kunnen voorkomen dat aan de buitengrenzen van de EU wél oorlogen zijn uitgebroken, zoals recentelijk in Oekraïne.

In paragraaf 1.1 zullen we zien dat samenwerking tussen landen kan variëren van tamelijk vrijblijvend tot behoorlijk intensief. In de periode 1947-1948 kwamen de eerste Europese samenwerkingsverbanden, zoals de Benelux, tot stand (zie par. 1.2). Daarna werd in 1949 de Raad van Europa opgericht (zie par. 1.3), een nog steeds belangrijke organisatie die vooral bekend is geworden door het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM).

De totstandkoming in 1952 van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) wordt in paragraaf 1.4 besproken. Deze organisatie, waaraan in eerste instantie slechts zes Europese landen deelnamen, bood een veel intensievere vorm van samenwerking dan alle eerdere organisaties. Omdat de EGKS zich slechts concentreerde op de markt voor kolen en staal, kwam er al gauw behoefte aan een soortgelijke samenwerking voor de markt van alle producten. Dit leidde in 1958 tot de inwerkingtreding van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), die tot doel had een *interne markt* tot stand te brengen (zie par. 1.5).

De EEG werd in 1992 omgevormd tot Europese Gemeenschap (EG) omdat er inmiddels ook niet-economische projecten op het bord van deze organisatie waren gelegd (zie par. 1.6). In 2009 werd de EG omgebouwd tot Europese Unie (EU), een organisatie die talloze nieuwe bevoegdheden kreeg (zie par. 1.7). Het fundament van deze EU zijn menselijke waarden, zoals eerbied voor democratie, rechtsstaat en mensenrechten (zie par. 1.8). In paragraaf 1.9 zal worden besproken wat de voorwaarden zijn voor toetreding tot de EU en in paragraaf 1.10 welke regels er gelden bij uittreding. Het hoofdstuk zal worden afgesloten met een overzicht van de nieuwe uitdagingen van de EU (zie par. 1.11).

1.1 VORMEN VAN SAMENWERKING

Landen die met elkaar willen samenwerken moeten, om dat doel te bereiken, een verdrag met elkaar sluiten. Een verdrag is een schriftelijk vastgelegde overeenkomst tussen landen. Daarbij kunnen allerlei zaken worden geregeld zoals bescherming van een internationale rivier. Het kan echter ook zijn dat landen bij verdrag een organisatie (zoals de VN) in het leven roepen.

Een verdrag wordt in eerste instantie gesloten tussen de regeringen van landen en kan pas in werking treden als het door alle landen – of soms door een minimum aantal landen – formeel goedgekeurd (geratificeerd) is. Ratificatie wordt in de meeste landen gedaan door de regering en kan pas gebeuren nadat parlementaire goedkeuring voor het verdrag is verkregen. In sommige landen kunnen bepaalde verdragen pas worden goedgekeurd nadat een meerderheid van de bevolking zich – via een referendum – voor het verdrag heeft uitgesproken.

In dit hoofdstuk zullen we aandacht besteden aan verdragen waarbij een Europese organisatie wordt opgericht door de betrokken landen. De bij zo'n verdrag opgerichte organisatie beoogt samenwerking op bepaalde gebieden (bijvoorbeeld economische samenwerking). Naar gelang van de intensiteit van de beoogde samenwerking kunnen landen kiezen voor:

- intergouvernementele samenwerking;
- supranationale samenwerking;
- federale samenwerking.

Bij *intergouvernementele samenwerking* wordt een organisatie opgericht die alleen activiteiten kan ontwikkelen wanneer alle aangesloten landen daarmee akkoord gaan. Landen kunnen dus nooit worden gedwongen mee te doen aan de activiteiten van een dergelijke organisatie. Deze vorm van samenwerking komt veel voor. Voorbeelden zijn de Verenigde Naties (VN), de World Trade Organization (WTO), de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en de Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).¹

Supranationale samenwerking is veel minder vrijblijvend. Hierbij wordt een organisatie opgericht die – in beperkte mate – bevoegdheden van de samenwerkende staten overneemt. Bij oprichting van de EGKS werd deze vorm van samenwerking voor het eerst in de geschiedenis toegepast. Thans bestaat er nog steeds supranationale samenwerking binnen de EU, zoals bijvoorbeeld op het gebied van douanerechten (= invoer- en uitvoertarieven). Wijziging van douanerechten kan plaatsvinden zonder toestemming van de lidstaten. Het Verenigd Koninkrijk kon zich hier alleen aan onttrekken via de Brexit.

Federale samenwerking is de meest intensieve vorm van samenwerking: er wordt een overkoepelende staat opgericht die op veel belangrijke gebieden de bevoegdheden van de samenwerkende staten overneemt. De Bondsrepubliek Duitsland en de Verenigde Staten van Amerika bieden voorbeelden van federale samenwerking.

VORMEN VAN SAMENWERKING

<i>Samenwerkingsvorm</i>	<i>Kenmerken</i>
Intergouvernementeel	Organisatie die niets kan doen zonder toestemming van de lidstaten. ²
Supranationaal	Organisatie die op een aantal gebieden kan handelen zonder toestemming van de lidstaten.
Federaal	Overkoepelende staat die op veel gebieden de handelingsbevoegdheid van de lidstaten overneemt.

Na de Tweede Wereldoorlog waren de eerste initiatieven in Europa vooral gericht op economische samenwerking. Ter zake van de intensiteit daarvan bestaan de volgende mogelijkheden:

- Vrijhandelszone;
- Douane-unie;
- Interne markt;
- Economische en Monetaire Unie.

1 In het Nederlands wordt deze organisatie aangeduid als 'Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling' (OESO).

2 Bij sommige intergouvernementele organisaties is het mogelijk dat een aantal aangesloten staten samen besluiten tot bepaalde activiteiten binnen de doelstellingen van de organisatie.

Kenmerk van een *vrijhandelszone* is dat de lidstaten onderling alle douanerechten (= financiële lasten bij in- en uitvoer) hebben afgeschaft. Elk van de staten binnen de vrijhandelszone blijft gerechtigd douanerechten te heffen op producten uit de niet-aangesloten landen. Dit betekent dat een product, afkomstig uit China, dat is geïmporteerd in lidstaat A, niet vrij kan worden verhandeld naar een andere lidstaat van de vrijhandelszone.

ACHTERGROND VAN IN- EN UITVOERRECHTEN

Invoerrechten op producten uit het buitenland zijn meestal bedoeld om de binnenlandse productie te beschermen. De EU heeft een behoorlijk grote productie van rundvlees en om die reden wordt bij import van goedkoop vlees uit Argentinië, dit vlees kunstmatig wat duurder gemaakt via invoerrechten.

Uitvoerrechten komen minder voor en zijn bedoeld om de uitvoer van bepaalde goederen naar het buitenland te bemoeilijken. Zulke uitvoerbelemmeringen bestaan in de praktijk vooral ter zake van kunstvoorwerpen, maar zij worden door sommige landen ook geheven op producten waaraan schaarste bestaat.

Landen die nog niet geïndustrialiseerd zijn, hebben er belang bij om ingevoerde industriële producten te belasten. Als zulke producten goedkoop worden ingevoerd is er weinig stimulans om zelf een industriële productie op te bouwen. In de 19^e eeuw bestond er een vrijhandelszone tussen Engeland en Portugal, die voor Engeland het voordeel had dat het een afzetmarkt had voor industriële producten. Tegelijkertijd kon dat land goedkoop portwijn uit Portugal importeren. Het langetermijneffect hiervan is geweest dat Portugal nauwelijks een eigen industrie ontwikkelde en daardoor verarmde. Voor Engeland was het echter een manier om snel rijk te worden. Uit dit voorbeeld blijkt dat een vrijhandelszone vooral verstandig is als de betrokken landen een vergelijkbare economische ontwikkeling doorgemaakt hebben.

Een *douane-unie* gaat een stap verder dan een vrijhandelszone. In dat geval schaffen de lidstaten niet alleen de onderlinge douanerechten af. Zij hanteren tevens een gemeenschappelijk buitentarief ten aanzien van producten afkomstig uit niet-lidstaten.

We zagen al dat bij een vrijhandelszone een product, afkomstig uit China, dat is geïmporteerd in lidstaat A niet vrij kan worden verhandeld naar een andere lidstaat van de vrijhandelszone. Bij een douane-unie kan na import in lidstaat X het uit China geïmporteerde product volledig vrij circuleren in alle andere lidstaten van de douane-unie.

Een *interne markt* gaat nog weer een stap verder dan een douane-unie. Deze vorm van samenwerking heeft ten doel om op economisch gebied de bestaande binnenmarkten van de lidstaten te vervangen door één binnenmarkt. Dit betekent dat alle

hinderpalen voor het vrij verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal moeten worden afgeschaft (vgl. par. 7.1).

Nog een stap verder gaat een *Economische en Monetaire Unie* (EMU). Dit impliceert dat de interne markt wordt uitgebreid met een gezamenlijke munt en een gezamenlijk economisch en monetair beleid (vgl. par. 12.4-12.5). Voordeel van een EMU is dat de interne markt niet langer kan worden verstoord door wisselkoersschommelingen.

De in 1957 opgerichte EEG (vgl. par. 1.5) was gericht op het instellen van een douane-unie en tevens een interne markt. Later, in Maastricht, werd ook het idee van een EMU omarmd. Nadat de EEG een douane-unie had opgericht was er al direct sprake van supranationale samenwerking: de lidstaten moesten hun bevoegdheden ter zake van de 'buitentarieven' (douanerechten op producten afkomstig van niet-lidstaten) overdragen aan de EEG.

Veel landen die in 1957 niet aan de EEG wilden deelnemen, zoals Engeland en de Scandinavische landen, besloten in die tijd een vrijhandelszone op te richten: de 'European Free Trade Area' (EFTA). Deze organisatie was puur intergouvernementeel.

VORMEN VAN ECONOMISCHE SAMENWERKING

<i>Samenwerkingsvorm</i>	<i>Kenmerken</i>
Vrijhandelszone	Afwezigheid van onderlinge douanerechten.
Douane-unie	Vrijhandelszone + gemeenschappelijk buitentarief.
Interne markt	Douane-unie + vrij verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal.
Economische en Monetaire Unie	Interne markt + gezamenlijke munt + gezamenlijk economisch en monetair beleid.

1.2 EERSTE INITIATIEVEN TOT EUROPESE SAMENWERKING

Reeds in 1944 werd in Londen een verdrag getekend tussen België, Nederland en Luxemburg om na de oorlog een douane-unie tussen deze landen tot stand te brengen. In 1947 leidde dit verdrag tot oprichting van de *Benelux*. Binnen deze douane-unie werden onderling geen douanerechten geheven en was een gemeenschappelijk buitentarief afgesproken voor invoer uit andere landen. In 1960 werd – via een nieuw verdrag – besloten een economische unie tussen de drie landen te verwezenlijken. Deze beide vormen van samenwerking werden later overgenomen door de EEG (die zou uitgroeien tot EU). Voor uitleg over het wezen van een economische unie verwijzen wij naar hoofdstuk 12.

Sinds 2010 is het de bedoeling dat de drie landen ook op niet-economische gebieden samenwerken onder de naam Benelux Unie. Helaas moet worden geconstateerd dat diverse vormen van samenwerking binnen de Benelux – mede door toedoen van Nederland – in de praktijk niet of slechts zeer moeizaam tot stand komen.

De Britse premier Winston Churchill was de eerste regeringsleider die kort na de oorlog de noodzaak tot een bredere samenwerking binnen Europa benadrukte. In een toespraak van 1946 pleitte hij voor ‘a kind of United States of Europe’. Daarbij was overigens niet helemaal duidelijk of het zijn bedoeling was om Engeland bij dat project te betrekken.

Er kwam een snelle reactie op dit idee met de in 1948 opgerichte *Organisatie voor Europese en Economische Samenwerking (OEEES)*.³ Deze Europese samenwerking kwam tot stand op aandringen van de Amerikanen als voorwaarde voor de Marshallhulp. Kort na de oorlog waren het dus de Amerikanen die Europa probeerden te stimuleren tot samenwerking.⁴

De Marshallhulp bood ruimhartige financiële steun voor de wederopbouw van Europa. Dit hulpprogramma werd overigens niet alleen door de Verenigde Staten, maar ook door Canada gefinancierd. Achttien Europese landen (waaronder Turkije) werden lid van de OEEES. Deze organisatie was vooral gericht op het formuleren van een gezamenlijke aanpak van economisch herstel en het houden van toezicht op de hulp.

De OEEES werd in 1961 vervangen door de *OESO (Organisatie voor Europese Samenwerking en Ontwikkeling)*. Van deze nieuwe, op wereldwijde economische samenwerking gerichte organisatie, werden in 1961 niet alleen de oorspronkelijke OEEES-landen lid, maar ook de Verenigde Staten en Canada. Deze organisatie is nog steeds belangrijk, maar is puur intergouvernementeel en moet zich beperken tot het geven van adviezen aan de lidstaten.

1.3 RAAD VAN EUROPA (RVE)

De volgende stap tot verdergaande samenwerking werd een jaar later gezet met de oprichting van de *Raad van Europa (RvE)* in 1949. Aan deze organisatie deden op dat moment tien landen mee: de Benelux-landen, Denemarken, Engeland, Frankrijk, Ierland, Italië, Noorwegen en Zweden. Thans zijn 46 Europese landen, inclusief Turkije, lid van de Raad van Europa. Ook Rusland was lange tijd lid van de RvE. Aan dit lidmaatschap kwam een einde als gevolg van de inval in Oekraïne op 24 februari 2022.

3 De Engelse naam is Organisation for European Economic Co-operation (OEEC). Later werd deze omgedoopt tot Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD).

4 Anders dan de regering Trump in de jaren 2017-2021, was de Amerikaanse regering, vooral na de oorlog zeer betrokken bij wat er in Europa gebeurde. Op dat moment zagen zij in West-Europa hun belangrijkste (potentiële) handelspartner. De Amerikanen zagen Europese samenwerking en wederopbouw overigens niet alleen als een methode om oorlogen te voorkomen, maar ook om een afzetmarkt te garanderen en om een dam op te werpen tegen het ‘communistiche gevaar’ (d.w.z. pogingen van de Sovjet-Unie om invloed uit te oefenen).